

Резюме: Тема на доклада е предизвикателствата пред отстояването на човешките права в условията на все по-активна намеса на публичните власти в личната сфера под флага на защитата на държавните интереси. През първото десетилетие на XXI в. нуждата да се защити националната сигурност срещу деструктивни действия от различен характер изправят познатата система на лична неприкосновеност пред риска тя да бъде чувствително и непоправимо накърнена, без това да бъде компенсирано от достатъчна защита на живота и здравето на гражданите. Къде минава разделителната линия между допустимото навлизане на държавните институции в личните отношения и правото на индивида да притежава свой частен, защитен от „всевиждащото око“ на тираничната държава частен живот? Съществува ли златно сечение, което може да разреши тази дилема, без никоя от двете ценности да се окаже накърнена за сметка на другата?

Отговорите на тези въпрос не са само предмет на политическа или военна интерпретация, но съдържат и философски измерения. Те са свързани, както с въпроса на избора, така и с перспективата сегашните решения да предопределят и вариантите, пред чиито избор ще бъде изправено човешкото общество в бъдеще. И досега не е ясно дали извънредните мерки за сигурност, въведени от почти всички правителства след атентатите в Ню Йорк през 2001 г., в Мадрид през 2004 г., и в Лондонското метро през 2005 г. направиха живота на обикновения гражданин по-спокоен. Но без съмнение ускориха поне с едно десетилетие трансформирането на света, какъвто го познавахме,....в материализиран вариант на “Матрицата” (има се предвид известният филм на Анди и Лари Уашовски). Що се отнася до пропуска за този нов свят, той вече е известен. И се нарича биометричен документ за самоличност. Макар на пръв поглед разликата между него и традиционните хартиени паспорти да е само един дигитален чип, на практика това е скок от Гутенберговата цивилизация във виртуалната ера. Ера, за чиито територии все още липсват даже най-основни правила за поведение и ориентиране и поради това тя поставя изключително сериозни предизвикателства пред юридическата теория и практика. Кое е за предпочитане – да си уникален и известен или неразличим и анонимен? Дали пазената и непрекъснато допълвана в правителствените суперкомпютри все по-подробна база данни за всеки от нас е приемлива цена на защитата срещу отвличане, насилие, убийство и взривяване? И дали дигитализираните биометрични досиета, които гражданите ще бъдат задължени да носят със себе си, без да знаят какво пише в тях, няма непоправимо да накърнят човешките ни права, такива, каквито ги познаваме? На тези въпроси засега никой от високопоставените политици, които вземат подобни решения в страните от развития Запад не е в състояние да отговори. Въпрос на близко бъдеще е пръстовите отпечатъци да станат задължителни в европейските паспорти. Вече е съгласувано и въвеждането на втория биометричен елемент – дигиталната снимка. Очакванията са до две-три години гражданите на Европейския съюз да се сдобият с документи за самоличност, съдържащи биометрични данни в тях. Всъщност до юни 2009 г. според измененията и допълненията в Закона за българските документи за самоличност трябва да започне издаването на лични карти с биометрични данни в тях. Оттук обаче започва административно-техническата, политическата, а и юридическата главоблъсканица. От една страна, стои въпросът за алтернативата на паспортната система. Дигиталното кодиране на уникални за човека данни като изображението на лицето, пръстовите отпечатъци, ириса на окото, както и възможността тези данни да

се “четат” бързо и горе-долу правилно от автоматизирани системи изглежда съблазнителна. Най-вече, защото така намалява възможността от фалшифициране и кражба, от измами и нелегална имиграция, както и за бърза идентификация при инциденти или престъпления. Именно тази видима и приемлива страна на нещата е предпочитания аргумент за най-запалените и заинтересовани от нововъдението институции. По-силова, но и по-малко споделяна изглежда другата проекция на инициативата за въвеждането на биометрични данни в документите за самоличност – антитерористичната. Примерът на Вашингтон след рухването на кулите-близнаци със снемането на пръстовите отпечатъци, придружени от снимки на влизащите в страната чужденци се оказа заразителен. Повечето страни, които по едно или друго време се оказаха мишена на терористични нападения започват да обмислят въвеждането на специални дигитализирани системи за регистрация, за да държат под по-ефективен контрол гражданите си. Най-неясното нещо в цялата тази картинка е, от една страна, доколко подобен начин на контрол оправдава високата си цена и от друга страна, дали е достатъчно надежден. Така например у нас американската система за пръстови отпечатъци е въведена във всичките ни 28 КПП-та още през 2005 г., но към момента няма категорични доказателства, че това е променило кой знае колко граничния ни фейс-контрол. Трудностите идват от факта, че при сегашното технологично ниво е прекалено скъпо и бавно идентифицирането на всички преминаващи и затова то се извършва само, ако съответните чиновници сметнат, че лицето е съмнително. А и липсата или поне непълнотата на базата данни, с която да се съпоставят получените снимки или други материали, прави твърде широки “иглените уши”, през които могат да се промъкнат не един или двама потенциално опасни за националната ни сигурност субекти. Друго “ако” в случая е, че и идентификацията по биометрични данни не е със 100% надеждност. Независимо от твърдението на специалистите, че няма на света два индивида с идентични биометрични данни, провалите тук съвсем не са единствено в сферата на статистическата грешка. Така според щатския национален университет в Юкохома, пластмасовият фалшив палец може успешно да премине през 80% от проверките на автоматичния дактилоскопски контрол. Стига да е добре направен. Очният скенер също не е лишен от пропуски, защото ирисът на човека се променя с възрастта, зависи от състоянието на здравето, прекаляването с алкохол или наркотици, преживения травматичен шок. При 100 сканирания на ириса, например, съвпадението макар и много високо, не е абсолютно – стига до 98-99%. Което означава, че на сто сканирани, един-двама имат реалния шанс да се измъкне неразпознати. Като че ли лидерското място при установяване на идентичност към момента държи ДНК-теста, но и възможността за неговото приложение не е неограничена. Не само заради сложността и забавянето при изследване на съвпаденията, но и заради нуждата от веществен образец – слюнка, косми, кръв, сперма или други телесни вещества или клетки. Което предполага съгласие на идентифицирания или законово основание да му се вземат насила такива образци. А това прави трудно приложим ДНК-метода за нуждите на фейс-контрола. Най-неясни обаче са политическите и правните основания за подобно нововъведение. След Втората световна война и преживения ужас на масовите разстрели и Холокоста в много от ключовите за международното право актове изрично се подчертава недопустимостта на тоталния контрол върху личността. Така чл. 12 от „Всеобщата декларация за правата на човека” въвежда изрична забрана за произволна намеса в личния живот, семейството, жилището и кореспонденцията, както

и върху честта и доброто име. Сходни са и разпоредбите на чл. 8 от „Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи“ – личният и семейният живот, както и жилището и тайната на кореспонденцията са неприкосновени, освен в случаите, предвидени в закона и в интерес на националната и обществената сигурност. Българската конституция в чл. 32, ал.2 също въвежда забрана за следене, фотографиране, филмиране, записване или други подобни действие без знанието и съгласието на гражданина, освен в предвидените от закона случаи. В момента у нас няма закон, който да регламентира прилагането на средства за електронен фейс-контрол или да предвижда заснемане, филмиране или снемане на биометрични данни без специално разрешение на съда или извън целите на полицейската регистрация. Следователно всички камери, които заснемат преминаващите покрай банки, учреждения, институции или на кръстовища нямат законово основание и съществуват дотолкова, доколкото има обществена търпимост към тях. Но как ще бъде решен въпроса, когато подобен начин на контрол стане задължителен с въвеждането на биометричните данни в документите за самоличност? Задължителното въвеждане на чип с биометрични данни в документите за самоличност променя качествено възможностите за следене и контрол. Заснемането, например, на преминаващите по тротоара пешеходци досега би могло да послужи донякъде, ако се налага да се разследва престъпление или инцидент, но не и да се събира информация за местонахождението на един или друг човек. Причината е, че липсва образец, с който те да бъдат сравнени. Освен това тези данни, поне според действащите в момента текстове на НПК, не могат и да се използват като доказателство в съда. Ако обаче има задължително събрани биометрични данни за всички, по подобие на сегашните паспортни регистри, дори при настоящото ниво на технологиите да се проследят маршрутите или действията на когото и да е, независимо какво прави и с какво се занимава, няма да е никакъв проблем. Готови ли сме за такъв тотален контрол над личността? Нуждата от ограничаване на човешките права в името на повече сигурност не е аксиома, която няма защо да бъде доказвана. Цялата философия и култура на западната цивилизация е белязана с продължителната и често трагична битка за индивидуалната свобода в опозиция на насилието и публичната тирания. Но, както често става в историята, новите предизвикателства преподреждат по нов начин приоритетите и рядко може да бъдат преодолен с вече известни отговори. Едно, обаче, е сигурно – търсенето на този баланс не може да мине без преди това да се е реализирал публичния дебат кой, как и докъде може да ореже правата ни в името на някаква бъдеща защита и сигурност. В определен смисъл, макар и да изглежда съблазнително възможността да се ограничат част от гражданските права и свободи в името на един по-добър и по-сигурен свят нейното прибързано използване е като нож без дръжка. Не е ясно кого ще нарани повече – оня, срещу когото е насочен или този, който го държи. Най-сериозният аргумент в тази посока са масово тиражираните скандални кадри, запечатали завинаги как американски войници изтезават и унижават пленени иракчани в печално известния затвор Абу-Гариб. Те изправиха САЩ и световната антитерористична общност пред неразрешима дилема. След като US-миротворците с удоволствие показаха сами собствените си "кирливи ризи" чрез ИНТЕРНЕТ, какво ще попречи утре на техните колеги да завъртят мощна търговия с личните данни на стотици хиляди и дори милиони, хора? При това, събирани въпреки изричните клаузи на десетки двустранни договори и международни конвенции,

Човешките права в епохата на „Биг Брадър“

Написано от Йордан

Вторник, 07 Октомври 2008 10:10 - Последна промяна Четвъртък, 18 Май 2017 13:08

посветени на три основни човешки права: свободата на придвижване, личната неприкосновеност и избора на местоживееене? Ето защо преди да изръкопляскаме на съблазнително опакованото обещание за един по-сигурен и подреден свят, си заслужава да попитаме за неговата цена. Особено като имаме предвид, че никой не бърза на ни покаже гаранционната карта за стоката, за която най-вероятно ще заплатим с правото си на лична неприкосновеност.